

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

VSEBINSKI BLOKI:

1. IDENTITETA in KULTURA
2. RELIGIJA
3. MIGRACIJE

KLJUČNI POJMI

KULTURA, IDENTITETA IN POLITIKA IDENTITETE

Identiteta: nanaša se na relativno stabilen občutek sebe; lahko se nanaša na osebo (osebna identiteta, ki je edinstvena za posameznika_co), družbo (družbena identiteta, ki si jo deli skupina) ali človeštvo (človeška identiteta, ki si jo delijo vsi ljudje).

Ideologija: skupek mnenj ali prepričanj posameznika_ce ali skupine; pogosto se nanaša na niz političnih prepričanj ali idej, ki so značilne za kulturo, politični ali gospodarski sistem.

Kolonializem: proces vzpostavljanja nadzora nad tujim ozemljem in njegovega spreminjanja v kolonijo, lahko ga razumemo tudi kot posebno obliko imperializma.

Kultura: način življenja ljudi, njihova prepričanja, vrednote in prakse; vsebuje jezik, tradicijo, družbene norme in moralna načela.

Medkulturalizem: pogled ali politika, ki spodbuja mednarodni dialog in interakcijo med različnimi kulturami in etničnimi skupinami.

Multikulturalizem: položaj, v katerem različne etnične skupine in kulture znotraj družbe ali države sobivajo in imajo enake pravice in možnosti.

Orientalizem: nanaša se na stereotipne opise vzhodnih kultur, ki temeljijo na izkrivljenih idejah zahodnih predpostavk.

Politika identitete: politični pristopi, pri katerih ljudje določene kulture, rase, narodnosti, veroizpovedi, spola, spolne usmerjenosti, socialnega ozadja, družbenega razreda ali drugih identifikacijskih dejavnikov razvijajo politične programe, ki temeljijo na teh identitetah.

Postkolonializem: kritična akademska študija kulturne, politične in gospodarske dediščine kolonializma in imperializma.

Rasizem: predsodek, diskriminacija ali antagonizem posameznika_ce, skupnosti ali institucije proti osebi ali ljudem na podlagi njihove pripadnosti določeni rasni ali etnični skupini, običajno tisti, ki je manjšina ali marginalizirana.

Vrednote: niz zelo širokih predstav o tem, kaj je sprejemljivo v določeni družbi; po navadi ločijo med tem kaj je prav in kaj narobe.

RELIGIJA

Binkoštnišvo: protestantsko krščansko gibanje, ki poudarja neposredno osebno izkušnjo Boga s krstom s Svetim Duhom, poudarja moralno in čustveno izkušnjo v obredih čaščenja.

Fundamentalizem: stil mišljenja, ki poudarja strogo in dobesedno spoštovanje niza osnovnih načel, ki so priznana kot bistvene resnice, kar je pogosto povezano s fanatično predanostjo.

Islamizem ali politični islam: politično-verska ideologija, ki temelji na islamskih idejah in načelih.

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

Islamski fundamentalizem: intenzivna in militantna vera v islamska prepričanja in izvajanje islamske države prek islamskega prava (šeriat).

Monoteistična religija: religija, ki ima eno ali omejeno število svetih besedil in jasn sistem avtoritete. Glavna karakteristika je verjetje v enega samega boga.

Panteistična religija: religija, ki ima bolj ohlapne in pluralne strukture (brez enotnega besedila in sistema avtoritete).

Religija: organizirana skupnost ljudi, ki jih zavezuje sistem verskih prepričanj in praks.

Sekularizem: prepričanje, da je treba vero ločiti od posvetnih (sekularnih) zadev, kar se običajno odraža v ločitvi cerkve od države.

Teokracija: prepričanje, da mora verska avtoriteta prevladati nad politično oblastjo, običajno s prevlado cerkve nad državo.

Verski fundamentalizem: vrsta konservativnega verskega gibanja, ki zagovarja prepričanje o strogi skladnosti s svetimi besedili in si prizadeva za moralno in politično očiščenje družbe v skladu z verskimi načeli; zavrača razlikovanje med vero in politiko.

MIGRACIJE

Azil: pravni koncept, po katerem lahko ljudi, ki so preganjani_e ali se bojijo preganjanja zaradi rase, vere, spola ali spolne usmerjenosti, narodnosti, političnega prepričanja ali pripadnosti določeni družbeni skupini v lastni državi, zaščititi druga država.

Begunec_ka: razseljena oseba, ki je bila prisiljena pobegniti iz svoje države zaradi vojne, nasilja ali (strahu pred) preganjanjem.

Družbena pogodba: teorija politične filozofije, ki zagotavlja utemeljitev oblasti države nad posameznikom_co, po kateri so posamezniki_ce privolili_e v predajo nekaterih svojih svoboščin v zameno za zaščito svojih preostalih pravic.

Ekonomska neenakost: neenakomerna porazdelitev bogastva med ljudmi ali državami; običajno izražena v smislu dohodkovne neenakosti.

Emigracija: selitev ljudi iz kraja stalnega prebivališča z namenom, da se naselijo drugje.

Migracija: selitev ljudi iz enega kraja v drugega.

Priseljevanje: gibanje ljudi na določeno destinacijo, kjer niso domačini_ke ali kjer nimajo državljanstva, da bi se naselili_e.

Svoboda gibanja: koncept človekovih pravic o pravici posameznika_ce do prostega gibanja znotraj države, zapustitve katere koli države ali vstopa v državo državljanstva.

Trgi dela: prostor, kjer delavci_ke in delodajalci_ke sodelujejo; običajno pomeni razpoložljivost zaposlitve in delovne sile v smislu ponudbe in povpraševanja.

1. poglavje: KULTURA, IDENTITETA IN POLITIKE IDENTITETE

Kultura ima veliko pomenov in je običajno opredeljena glede na kontekst in okoliščine, v katerih se beseda uporablja. Kulturo lahko razumemo zelo normativno, torej skušamo razlikovati med kulturnim in nekulturnim vedenjem. Lahko jo razumemo tudi kot umetnost in druge manifestacije človeških intelektualnih dosežkov, obravnavanih kolektivno, ali kot ideje, običaje in družbeno vedenje določenega ljudstva ali družbe. Gledano širše, kulturo

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

običajno sestavljajo določene norme, vrednote in simboli (tudi jezik), ki so specifični za posamezne družbe (Heywood, 2011, str. 188). Kot taka je kultura pogosto povezana z identiteto, kulturno identiteto in politiko identitete. Podobno je pomen **identitete** odvisen od konteksta in se lahko uporablja za označevanje »razmeroma stabilnega in trajnega vidika samega sebe« (Heywood, 2011, str. 183) ali se nanaša na osebo (osebna identiteta, ki je edinstvena) ali družbeno skupino (skupna identiteta, ki si jo deli skupina). **Kulturna identiteta** se nanaša na identifikacijo ali občutek pripadnosti določeni skupini na podlagi različnih kulturnih kategorij, vključno z narodnostjo, etnično pripadnostjo, raso, spolom in vero. Kulturna identiteta se konstruira in vzdržuje s procesom izmenjave kolektivnega znanja, kot so tradicije, dediščina, jezik, estetika, norme in običaji (Murden, 2008, str. 420). Kulturno identiteto lahko razumemo tudi kot del politike identitete.

Politika identitete je politični pristop, pri katerem ljudje določene kulture, rase, narodnosti, vere, spola, spolne usmerjenosti, socialnega ozadja, družbenega razreda ali drugih identifikacijskih dejavnikov razvijajo politične programe, ki temeljijo na teh identitetah. Različne manifestacije politik identitete vključujejo feminizem drugega vala ter gejevsko in lezbično gibanje, multikulturalizem, etnični nacionalizem in verski fundamentalizem (Heywood, 2014, str. 190). Obstaja nekaj razlogov, zakaj se je politika identitete pojavila predvsem v 20. stoletju. Prvi razlog je **nasprotovanje družbeni, ekonomski in politični dediščini kolonializma**. Tako imenovani postkolonialni projekt se je osredotočil na premislek o zgodovini in delovanju ljudi, ki so bili podrejeni različnim oblikam imperializma, ne le v političnem smislu (s pridobivanjem politične soodvisnosti), temveč v razvoju specifične kulturne identitete, ki se razlikuje od »zahodne« ali celo »protizahodne« (Murden, 2008).

Drugi razlog za porast identitetnih politik je proces globalizacije. V tem pogledu se politika identitete razume kot **odpor proti kulturni homogenizaciji**. Globalizacija je olajšala čezmejno trgovino z blagom in storitvami, prenos tehnologije in informacij ter povečala tokove kapitala in ljudi. Posledično so svetovna gospodarstva, kulture in prebivalstva postali bolj soodvisni in manj različni drug od drugega (McGrew, 2023). Vendar pa, kot poudarjajo nekateri_e kritiki_čarke globalizacije, je bil ta proces pogosto viden kot enostranski, tj. ne kot sodelovanje in izmenjava med kulturami na enakovredni podlagi, temveč bolj kot težnja ene specifične »skupne« kulture, da se splošno sprejme povsod po svetu. Zato globalizacija za številne družbe v svetu predstavlja tudi nevarnost izgube specifičnih kulturnih tradicij in identitet (Heywood, 2011, str. 185).

Politiko identitete lahko razumemo tudi kot **nasprotovanje univerzalnemu liberalizmu**, ki se dojemata kot vir zatiranja in diskriminacije določenih skupin ali ljudi. »Univerzalna kultura« je strukturirana tako, da preveč zastopa določene prevladujoče skupine v družbi, kot so moški, belci_ke, bogati_e, višji razred itd. Podrejene skupine so spodbujene ali celo prisiljene, da se prilagodijo in identificirajo z vrednotami in interesi dominantne skupine ali pa jih dojemamo kot manjvredne (Murden, 2008, str. 421).

Še en razlog za vzpon politik identitete je tudi dejstvo, da jih lahko dojemamo tudi kot **vir osvobajanja in opolnomočenja**. V skladu s tem je družbeno in politično moč mogoče doseči z družbeno samouveljavitvijo, s pristnim občutkom identitete, kot so prva gibanja temnopolte zavesti iz zgodnjih dvajsetih let 20. stoletja in novejša gibanja »*Black Lives Matter*« (Shilliam, 2023), ali s preoblikovanjem identitet, da bi določeni skupini ljudi dali nov občutek samospoštovanja in ponosa, kot so »gejevski ponos«, »črno je lepo« ali gibanje »*MeToo*« (Heywood, 2014, str. 189–190).

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

Primer 1: Kulturni kapital

Francoski družbeni teoretik Bourdieu je trdil, da je kapital temelj družbenega življenja in narekuje posameznikov_čin položaj v družbenem redu. Več kapitala kot ima oseba, močnejši položaj zaseda. Čeprav je ideja sama izvirala iz Marxove razredne delitve, ki temelji na ekonomskem kapitalu, je Bourdieu idejo razširil onkraj ekonomije na bolj simbolno področje kulture. Bourdieujevo razumevanje kulturnega kapitala se nanaša na celotno lestvico simbolnih elementov, kot so vrednote, norme, okus, manire, materialne dobrine in način življenja, ki jih oseba pridobi skozi proces socializacije, s tem da je del določenega družbenega razreda v določeni kulturi ali družbi (Bourdieu, 2021). Delitev podobnega kulturnega kapitala z drugimi tvori posebne kulturne kolektivne identitete, ki se nanašajo na »ljudi, kot smo mi«. Po Bourdieuju se kulturni kapital določenih skupin (srednjega in višjega razreda) predstavlja kot univerzalni model kulturnega kapitala družbe kot take in popolnoma marginalizira ljudi ali skupine z drugačnim kulturnim kapitalom kot manjvredne ali neustrezne.

KOLONIALIZEM, POSTKOLONIALIZEM IN POLITIKA IDENTITETE

Intenzivnost **medkulturnih interakcij** se je povečala od začetka kolonializma v 15. stoletju. **Kolonializem** (kot teorija ali praksa) pomeni vzpostavitev nadzora nad tujim ozemljem in njegovo spreminjanje v kolonijo že obstoječe države. Kolonializem lahko razumemo tudi kot posebno obliko **imperializma** (Heywood, 2011, str. 181). Od takrat so medkulturne interakcije bistveno spremenile življenja ljudi (in držav), zlasti tistih, ki so bile kolonizirane. V večini primerov so bili_e domačini_ke izpostavljeni_e različnim oblikam podrejanja, zatiranja ali popolne reorganizacije načina življenja.

Prva stoletja medkulturnih interakcij so se pogosto končala v **etnocidu** (izraz je prvi skoval Raphael Lemkin leta 1944), kar pomeni poskus popolnega uničenja kulture staroselcev_k, kot je prepoved govorjenja in uporabe njihovega jezika, ali izvajanja njihovih verskih praks. Tipičen etnocid se je zgodil, ko so evropski_e kolonizatorji_ke Afričanom_kam preprečili_e, da bi govorili_e svoje jezike in verjeli_e v svojo vero, ter sistematično pretrgali afriške skupnostne in družinske vezi.

Radikalnejše nasilje se je pojavilo v obliki **genocida**, ki v širšem razumevanju pomeni vsako namero, da se v celoti (ali delno) fizično uniči narodna, etnična, rasna ali verska skupina. Ko so Evropejci_ke prispeli_e v Ameriko, je po ocenah zgodovinarjev_k tam živel več kot 10 milijonov ameriških staroselcev_k. Do leta 1900 je bilo njihovo prebivalstvo ocenjeno na pod 300.000. Ameriški_e domorodci_ke so bili_e izpostavljeni_e številnim različnim oblikam nasilja, vse z namenom uničenja skupnosti. V poznem 19. stoletju so jim na primer razdeljevali odeje bolnikov_c s črnimi kozami za širjenje bolezni, ki je zdesetkala njihovo prebivalstvo.

Kolonializem ne predstavlja nasilja le na fizični, ekonomski in politični ravni s postavljanjem »kolonizatorjev_k« nad domorodce_ke, ampak vključuje tudi psihološko in kulturno uničenje z različnimi oblikami rasizma in kulturnega imperializma (glej primer 2 o orientalizmu). Zato se vprašanje razmerja med kulturami zastavlja tudi na ravni različnih ideologij, ki jih o drugi etnični skupini/skupinah tvorijo in širijo pripadniki_ce določene etnične skupine. Z **ideologijo** razumemo skupek mnenj ali prepričanj skupine ali posameznika_ce, v našem primeru določene etnične skupine, ki so zgolj mnenja ali zgolj izkrivljene ideje, ki v večini primerov nimajo nobene podlage v resnici, lahko pa jih uporabimo da škodujejo določeni kulturi ali etnični skupini kar lahko vodi v diskriminacijo (Heywood, 2011, str. 182). Na ta način je kolonializem dal podlago politiki identitete, ki se je pojavila pozneje v 20. stoletju in se od takrat nadaljuje, bodisi kot postkolonialna oblika odvisnosti in izkoriščanja (nekakšen

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

neoimperializem) bodisi z diskriminacijo in marginalizacijo določenih družbenih skupin na podlagi spola, spolne usmerjenosti, jezika ali vere (Murden, 2008, str. 425).

Primer 2: Orientalizem

Eden najvplivnejših postkolonialnih teoretikov Edvard Said je proučeval, kako so zahodni_e avtorji_ice 19. stoletja, ki so preučevali_e Bližnji vzhod (Orient), pomagali_e pri vzpostavitvi zahodne politične in kulturne hegemonije nad preostalim svetom. S tem ko so Evropejce_ke prikazovali_e kot liberalne, razsvetljene in racionalne, Neevropejce_ke pa kot barbarske, iracionalne in šibke (Heywood, 2011, str. 182), so takšne reprezentacije sveta opravičevale evropski imperializem in univerzalnost zahodnih vrednot, zlasti človekovih pravic (Heywood, 2014, str. 323–324). V svoji kritiki Said razkriva, kako takšne kulturne pristranskosti in ponižujoči stereotipi, ki ne veljajo več samo za Bližnji vzhod, ampak vključujejo vsa nezahodna ljudstva, še naprej vplivajo na obnašanje zahodnih držav v svetovni politiki. Zahodne države, ki prevzamejo vodilne pozicije mednarodne skupnosti, si pogosto prisvajajo pooblastilo za posredovanje ali vmešavanje v nezahodni svet domnevno iz humanitarnih in razvojnih razlogov.

MODERNIZACIJA, GLOBALIZACIJA IN POLITIKA IDENTITETE

Po drugi svetovni vojni so medkulturne interakcije dobile povsem novo razsežnost. Naraščajoči procesi globalizacije, začetek procesa dekolonizacije v šestdesetih letih prejšnjega stoletja (ko so nekdanje kolonije dosegle svojo politično neodvisnost) in sodobni migracijski tokovi so pripeljali do oblikovanja nove družbe, razpete med **multikulturalizmom, interkulturalizmom in postkolonializmom**. Multikulturalizem razumemo kot sobivanje različnih etničnih skupin in kultur znotraj iste družbe ali države ter z enakimi pravicami in priznanjem uradne politike (Heywood, 2011, str. 177). Poleg tega je multikulturalizem način, kako se družba ukvarja s svojo kulturno raznolikostjo, tako na nacionalni ravni kot na ravni skupnosti. Sociološko multikulturalizem predpostavlja, da ima družba kot celota koristi od povečane raznolikosti skozi harmonično sožitje različnih kultur (Heywood, 2014, str. 192). Z vidika kulturnih razlik je ideja multikulturalizma korak naprej, čeprav ima nekaj vprašanj na teoretični in praktični ravni, ki jih je treba obravnavati (glej primer 3).

Primer 3: Neželene posledice multikulturalizma

Na teoretični ravni lahko multikulturalizem pretirano poudarja kulturne razlike med kulturami, ki živijo v isti družbi, na škodo poenotenja skupnih vrednot, ki so ključne za sobivanje različnih kulturnih in etničnih skupin pod isto streho. To pomeni, da lahko teoretično različne etnične skupine razvijejo zelo močno etnično identiteto, kar jim zelo oteži integracijo v širšo družbo; hkrati pa to pomeni tudi, da je v večkulturnih družbah težko doseči kakršen koli družbeni dogovor.

Na praktični ravni ostaja realnost, da tudi v večkulturnih družbah različne kulture in etnične skupine niso enako zastopane, sprejete ali obravnavane. Teoretična opredelitev multikulturalizma se namreč razlikuje od njegove manifestacije v realnosti, saj vedno obstaja ena dominantna kultura, ki je najvplivnejša in najmočnejša, ter druge obrobne kulture, na katere vpliva dominantna. Dokazano je, da so večkulturne družbe v kombinaciji z gospodarskimi napetostmi, ki jih povzroča globalizacija, razdrobljene in bolj obremenjene s konflikti (Heywood, 2014, str. 192–193).

Druga razsežnost medkulturne interakcije v sodobnem svetu je lahko tudi ideja **medkulturnosti**, ki predpostavlja več kot zgolj pasivno sprejemanje večkulturne družbe in namesto tega spodbuja dialog in interakcijo med različnimi kulturami in etničnimi skupinami. To je bila ideja Evropske unije, kjer imajo nekateri združevalni procesi dejansko elemente

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

medkulturnosti, vendar je to v večini primerov spet bolj ideal kot realnost. Pozitiven vpliv, ki bi ga morale imeti kulture druga na drugo, je običajno enak kot pri multikulturalizmu, kjer so vplivi in kulturni vplivi enostranski (od dominantne do marginalne kulture). Zato je ključno vprašanje, da bi lahko razumeli, kako sta multikulturalizem in medkulturalizem povezana z novim valom politik identitete, odnos med dominantnimi in marginalnimi kulturami (Levrau in Loobuyck, 2018).

Modernizacijo so tradicionalno povezovali z zahodnimi družbami (sprva predvsem z zahodnoevropskimi družbami) in jih prikazovali kot bolj razvite z modelom modernizacije, ki je bil predstavljen kot model, ki bo čez čas kot tak sprejet. Evropske države so bile prve v trgovini, vodilne sile industrijske revolucije in prve v kolonializmu. Zahodna modernizacija (s kasnejšo globalizacijo) je pomembno vplivala na gospodarsko, politično in kulturno področje. V ekonomskem smislu je pomenila kapitalistično družbo oziroma kapitalizem, ki je temeljil na zasebni lastnini, kar je povzročilo industrializacijo in urbanizacijo ter novo strukturo družbene stratifikacije. Širjenje srednjega razreda s podjetji in različnimi poklici na eni strani, a tudi vse večjim delavskim razredom na drugi (Heywood, 2011, str. 182). Z glavne zahodne perspektive je bil tržni kapitalizem način za zagotavljanje blaginje in bogastva. S političnega vidika je zahodni model modernizacije (imenovan tudi vesternizacija) prevzel določen model liberalne demokracije, kjer so ključne značilnosti konkurenčnost in odprte volitve, sledijo pa univerzalne vrednote, kot sta osebna avtonomija in svoboda izbire.

Kar zadeva kulturni vidik modernizacije, kulture, ki so prilagodile liberalno demokracijo kot politični sistem, po navadi privatizirajo kulturo kot tako, kar pomeni, da se za nekatere dele kulture, kot so moralna načela posameznika_ce ali verska prepričanja, misli, da so bolj stvar posameznika_ce kot družbe. Nekateri avtorji, kot je Ferdinand Tonnies, so to izpostavili kot problematično, ker lahko oslabi kulturne vezi in identitete, v družbi kot taki pa je težje doseči kakršen koli družbeni dogovor. Kot ilustracijo tega problema je razlikoval med *Gemeinschaft* in *Gesellschaft*. *Gemeinschaft* pomeni družbo z močnimi kulturnimi vezmi, medsebojnim spoštovanjem in občutkom za skupnost in se običajno nahaja v tradicionalnih družbah. Termin *Gesellschaft* se nanaša na združenje, ki ljudem omogoča, da bolj prilagodijo vrednote in norme svojim osebnim preferencam in je tesneje povezan s sodobnimi in urbanimi industrializiranimi družbami (Tonnies, 2001).

S procesom globalizacije se je zahodni model modernizacije v veliki meri razširil po vsem svetu kot edini izvedljiv model za moderne družbe s svojimi vrednotami in potrošniškim kapitalizmom ter je bil splošno sprejet kot univerzalni liberalizem. Zlasti v zadnjih desetletjih 20. stoletja pa se zdi, da je celotna ideja homogenizacije kulture doživela povratni udarec strahu pred izgubo edinstvene kulturne identitete ali preprosto nesprejemanja kulturne identitete, ki jo je predlagal zahodni model. Ta **protimodernizacija** se je pojavljala v številnih oblikah, ena izmed njih je bil socialni konzervativizem. Socialni konzervativizem temelji na prepričanju, da je treba družbe graditi na skupnih vrednotah in skupni kulturi, ki zagotavlja potrebno družbeno podlago. Zavrača permissivne vrednote in družbene norme ter zagovarja vrednote, ki so pogosto zakoreninjene v tradicionalnih družbah ali veri (glej 2. poglavje o veri). Poleg tega so glasne kritike liberalizma prihajale s strani komunitarističnih teoretikov_čark, ki zagovarjajo tezo, da dajanje prednosti posamezniku_ci pred skupnostjo vodi v sebično vedenje, nadgrajuje pravice posameznika_ce ter niža vzajemne dolžnosti in moralne odgovornosti do skupnosti. Vsa ta nasprotja ustvarjajo priložnosti za nove oblike politik identitete, kjer je identiteta povezana s spolom, spolno usmerjenostjo, jezikom, etnično pripadnostjo ali vero. Primeri konfliktov, obremenjenih z identiteto, vključujejo etnične konflikte v Ruandi in Jugoslaviji v devetdesetih letih 20. stoletja, preganjanje in diskriminacijo Ujgurov na Kitajskem in Rohingov v Mjanmaru na verski podlagi ter vojno v Ukrajini, kjer sta bili kultura in jezik med drugim opredeljeni kot gonilni sili konflikta.

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

TOČKE/VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO:

Zakaj se zadnje čase popularizira politika identitete?

Kje na svetu se pojavlja politika identitete?

Je multikulturalizem združljiv z ohranjanjem nacionalne identitete/enotnosti?

2. poglavje: RELIGIJA

Drug vidik vse večjega pomena kulture v svetovni politiki je bila **oživitev religije in verskih gibanj** v poznem 20. stoletju. Čeprav je bila religija vedno referenčni okvir in je »ljudem pomagala pri soočanju z negotovostjo in strahom, razjasnila namen človeškega življenja in uravnavala vedenje posameznikov_c, družin in skupin v posvetni družbi« (Murden, 2008, str. 424), sta bili hkrati dve značilnosti zahodnih in zlasti evropskih družb **sekularizem**, torej ločenost države in cerkve, ter **modernizacija**, ki jo razumemo kot zmago razuma nad verskimi in duhovnimi vrednotami. Sekularizem ne pomeni nujno zatona vere, temveč to, da religija po liberalno-demokratskih načelih spada v tako imenovano zasebno sfero, »v kateri lahko ljudje svobodno delajo, kar hočejo, javno življenje pa prepuščajo organiziranosti strogo posvetni osnovi« (Heywood, 2014, str. 195). Vendar pa ločitev države in cerkve ni bila univerzalna značilnost vseh držav niti enako močna po vsem svetu. Po svetu so se pojavile tudi nove in odločnejše oblike verskih gibanj, med katerimi so nekatera tesno prepletena s politiko. Primeri vključujejo politični islamizem v Afganistanu, Iranu in Savdski Arabiji, »novo krščansko desnico« v ZDA, pravoslavno krščanstvo v Rusiji, ultraortodokсно judovstvo v Izraelu, Falun Gong na Kitajskem, radikalni hinduizem in sikhizem v Indiji, sekto Aum Shinrikyo na Japonskem in binkoštništvo v Latinski Ameriki in Afriki.

V teh primerih je religija dobila bolj temeljne in v nekaterih primerih celo skrajne oblike. **Verski fundamentalizem** je oblikoval interpretacije vere, ki so omogočale uporabo političnega in družbenega nasilja v različne (politične) namene (glej študijo primera 1: Islamska revolucija v Iranu). Trije od njih se zdijo posebej pomembni. Prvič, religija je bila sestavni del **družbenega konservativizma**, katerega cilj je bil obnoviti moralno v družbi z vrnitvijo verskih vrednot in praks (na primer vloga žensk, izobraževanje mladih, kaznovanje deviantnosti, osebna odgovornost in telesna integriteta, kot je pravica do splava). Drugič, vera je bila uporabljena kot glavni vir pri oblikovanju politične in nacionalne identitete v (etničnih) nacionalističnih gibanjih po vsem svetu, ki diskriminirajo med verniki_cami in »neverniki_cami«. In tretjič, vera je bila uporabljena v politično-vojaške namene, kar je omogočilo nasilje, brutalna dejanja in terorizem (Kiras, 2023). Kot takega verskega fundamentalizma ne bi smeli razumeti zgolj kot dogmatične in avtoritarne oblike verskih prepričanj in praks, temveč kot versko-politično gibanje, ki zavrača ločevanje vere in politike. Verska načela niso omejena na osebno ali zasebno življenje, ampak prežemajo celotno javno, družbeno, pravno, gospodarsko in politično življenje države (Heywood, 2014, str. 198).

Študija primera 1: Irska islamska revolucija

Iran je leta 1979 s podporo ljudske vstaje in strmoglavljenjem monarhije postal islamska republika. Šah Mohammad Reza Pahlavi je bil prisiljen v izgnanstvo, nekdanji_e levičarski_e nacionalisti_ke in intelektualci_ke pa so bili_e odstavljeni_e z oblasti. Osrednja osebnost islamske revolucije in vrhovni voditelj prve islamske države na svetu je bil iranski klerik in učenjak ajatola Homeini (1900–1989). Njegova vrnitev v Iran iz izgnanstva leta 1979 je sprožila revolucijo in končala tradicijo, da je duhovščina ločena od politike (Heywood, 2014, str. 198). Namesto tega so konservativne klerikalne

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

sile vzpostavile **teokratični sistem vladanja**. Nova ustava je končno politično oblast podelila duhovščini in ustvarila versko vlado z obsežnimi pooblastili za vrhovnega_ o voditelja_ico.

Homeinijeva vizija islamske republike je temeljila na dveh premisah. Prvič, **vrnitev konservativnih družbenih vrednot**, ki so našle odmev predvsem med zatiranimi, revnimi in iz razvoja izključenimi. Progresivni zakoni, ki so zagotavljali pravice poročenim ženskam so bili odpravljeni, kodeksi oblačenja in vedenja pa so bili ponovno nameščeni. Vsakršna politična opozicija je bila zatirana in posamezniki_ ce so bili_ e razglašeni_ e za sovražnike_ ce revolucije. Druga premisa je bila zunanja in je bila osredotočena na **zatiranje zahodnih kulturnih vplivov v islamskem svetu**, zlasti v Iranu (Kiras, 2023). Cilj je bil državo očistiti tuje okupacije in korupcije ter ponovno združiti in oživiti islamski svet. Tako ZDA (kapitalizem) kot Sovjetska zveza (komunizem) sta bili dojeti kot zatiralki in glavni sovražnici režima (tako imenovani »satanovi dvojčici«). Najbolj očiten primer naraščajočih čustev proti Zahodu je bil zaseg 66 talcev_ k na ameriškem veleposlaništvu v Teheranu leta 1979, ki ga je izvedla skupina iranskih protestnikov_ c.

IZVORI VERSKEGA FUNDAMENTALIZMA

Težko je posploševati vzroke za oživitev verskega fundamentalizma, vendar se običajno pojavi v globoko nemirnih družbah (Ruthven, 2005) in je tesno povezan s procesi **globalizacije, sekularizacije in modernizacije** (Kiras, 2023). Večina fundamentalističnih gibanj se je rodila v neposrednem nasprotju z zaznanim »zlom« modernosti, sekularizma, pluralizma in domnevnega moralnega bankrota globalizirajočega se sveta, zlasti Zahoda (Murden, 2008). V tem smislu se verski fundamentalizem običajno pojavlja kot protirevolucionarna sila globalizacije, ki želi obnoviti verski red, moralo in povezavo med človeškim in božanskim svetom. Popularna kultura in potrošništvo, kot najvidnejša značilnost globalizacije, sta bila glavna tarča tovrstne (kulturne) kontrarevolucije. Režimi, ki temeljijo na veri, so skušali cenzurirati novice, filme, glasbo, družbene medije in dostop do interneta ter ponovno vzpostaviti institucije tradicionalne kulture glede vprašanj, kot so vloga žensk v družbi, enakost spolov, izobraževanje, vprašanje zastiranja, itd.

Čeprav so se fundamentalistična gibanja najprej pojavila v islamskem svetu, jih je mogoče najti v vseh drugih večjih religijah, kot so budizem, krščanstvo, hinduizem, judovstvo in sikhizem, in niso omejena samo na posebne tradicije, ideologije ali geografska območja (Kiras, 2023). Če sploh kaj, je bil fundamentalizem najmočnejši v državah globalnega juga, ki so še vedno obremenjene s svojo kolonialno preteklostjo in oslABLJENO identiteto (glej študijo primera 2 o kašmirskem konfliktu). V takem kontekstu verski fundamentalizem poganja »iskanje smisla« in omogoča razcvet nezahodnih ali celo protizahodnih čustev. Pogosto je ta odpor oblikovan kot boj proti zahodnemu neoimperializmu in je tesno povezan z nacionalizmom ali osvobodilnimi gibanji.

Študija primera 2: Kašmirski konflikt

V 20. stoletju so verske napetosti med hindujci_ kami in muslimani_ kami igrale ključno vlogo pri razdelitvi Britanske Indije leta 1947 na dve neodvisni enoti – Indijo in Pakistan. Korenine te ločitve so tudi v indijski kolonialni preteklosti in odločitvi Britanije leta 1909, da loči volilna območja za muslimansko manjšino. Muslimanski_ e Indijci_ ke so prevladovali_ e v zahodnem delu regije (kar je zdaj Pakistan) in so pripadali_ e višjemu sloju družbe, medtem ko so hindujski_ e Indijci_ ke prevladovali_ e v osrednjem in vzhodnem delu indijske podceline in pripadali_ e nižjim slojem.

Po razdelitvi sta se Indija in Pakistan zapletla v konflikt zaradi Kašmirja, večinsko muslimanske regije na skrajno severnem delu Britanske Indije. V času delitve je bil Kašmir knežja država, ki jo je vodil hindujski maharadža. Za razliko od drugih držav se ni povezala niti z Indijo niti s Pakistanom, ampak se je odločila za neodvisnost. Ker pa se je nasilje med hindujskim in muslimanskim prebivalstvom

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

med obema narodoma povečevalo, Kašmir ni mogel vzdržati pritiska neuvrčenosti. Potem ko so propakistanski_e uporniki_ce in pašunska plemena zavzeli_e zahodni Kašmir, je maharadža Kašmir pridružil Indiji, da bi pridobil vojaško pomoč. Ta odločitev je sprožila desetletja konfliktov za nadzor nad regijo in povzročila dve vojni (leta 1965 in 1971). Kašmir do danes ostaja sporna regija, razdeljena na dva naroda. Konflikt spodbuja religija.

Vir: BBC (2022).

POLITIČNI ISLAM IN TERORIZEM

Velik del razprave o vse večjem pomenu vere v 21. stoletju je neposredno povezan z vzponom islama zaradi sunkovite rasti prebivalstva v muslimanskem svetu. Zaradi tega je islam druga največja religija z 1,9 milijarde pripadnikov_c, kar je skoraj četrtina svetovnega prebivalstva, in je večinska religija v približno 50 državah. Ta trend se bo verjetno nadaljeval v naslednjih desetletjih, saj bodo štiri od desetih najbolj naseljenih držav do leta 2100 najverjetneje muslimanske in geografsko v Aziji in Afriki (ZN, 2017). Poleg tega so se deli muslimanskega sveta pojavili kot vir konfliktov (na Balkanu, Bližnjem vzhodu, Zahodni in Vzhodni Afriki, Kavkazu, Srednji Aziji in Indoneziji) in so še posebej obremenjeni s sodobnostjo, geopolitično in kulturno hegemonijo Zahoda.

Vse od propada Otomanskega imperija leta 1922 je bil boj med **modernizatorji_kami** (ki so promovirali_e sekularizem in potrebo po posnemanju zahodnih oblik politične, ekonomske in družbene organizacije) in konservativci_kamo (ki so branili_e islamski preporod) prevladujoča značilnost svetovne politike (Heywood, 2014). Čeprav je imel sekularni nacionalizem nekaj uspeha (predvsem v Turčiji in Iranu do iranske revolucije leta 1979), je spodletel drugje (npr. v Siriji, Iraku, Palestini, Afganistanu), kjer modernizacija ni vodila do gospodarskega in družbenega napredka. Islam je v tem kontekstu postal glas zapuščenih množic, večinoma mestnih siromakov_inj in nižjega srednjega razreda, ter se pojavil kot politično gibanje, ki temelji na islamskih idejah.

Politični islam ali islamizem ima več temeljnih ciljev. Spodbuja **vseislamsko enotnost** (ki temelji na veri in ne na nacionalizmu), idejo, da naj bi islamski svet vodila duhovščina (in ne sekularni voditelji) in da je treba odstraniti ves zahodni vpliv (politični, gospodarski in kulturni) na muslimanski svet (Heywood, 2014, str. 204). Obstajata dve različni obliki političnega islama – sunitska in šiitska sekta. **Sunitska ločina** je uradna različica islama v večini muslimanskega sveta (do 90 odstotkov). Svojo najbolj znano obliko najde v salafizmu, uradni različici islama v Savdski Arabiji, ki je prva temeljno islamska država na svetu. Salafism se drži posebno stroge razlage islama (prepoveduje skoraj vse sodobne izume, kot so fotografije, glasba, petje in televizija) in podpira razvoj bolj militantnih in skrajnih oblik islama, kot so Muslimanska bratovščina, talibanski režim in Al Kaida. **Šiitska sekta** izhaja iz doktrine o prihodu Mahdija, voditelja, ki ga neposredno vodi Bog in ki ponuja možnost

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

takojšnje odrešitve. Šiitstvo je večinska oblika islama v Azerbajdžanu, Libanonu, Iraku in Iranu (ibid.).

Najzgodnejši primeri takšne nove **militantne, na veri temelječe politike** vključujejo ustanovitev Muslimanske bratovščine v Egiptu leta 1928, iransko revolucijo leta 1979, sovjetsko vojno v Afganistanu (1979-1989), ki je privedla do rasti mudžahedinov, predhodnikov Talibanov, ki so vladali v Afganistanu (1996-2001). Islamisti so začasno prevzeli oblast tudi v Somaliji, Sudanu, Pakistanu in Libanonu. Vsi zagovarjajo vrnitev k osnovnim besedilom islama in uveljavitev islamske države (fundamentalizem) skozi islamsko pravo, pri čemer pogosto uporabljajo skrajni jezik **džihada** (sveti boj) in **mučeništva** (militantni ali radikalni islamizem) (Murden, 2014, str. 426–427).

Novejši prepород političnega islama je mogoče pripisati napadoma na Svetovni trgovinski center v New Yorku in Pentagon v Washingtonu 11. septembra 2001 ter »**vojni proti terorizmu**« (Haynes et al., 2011; Kiras, 2023). Al Kaida, teroristična organizacija pod vodstvom Osame bin Ladna, je nastala kot odgovor na invazijo Zahoda in njegove prisotnosti na Bližnjem vzhodu po porazu Iraka v zalivski vojni leta 1991. Podpirali so različne vrste militantnih gibanj po vsem svetu že pred 11. septembrom (npr. napade na interese ZDA v Savdski Arabiji in Vzhodni Afriki v devetdesetih letih) in spodbujali kult samomorilskega_e napadalca_ke (Murden, 2014). Dogodki 11. septembra so prebudili podobo **civilizacijskega trka**. Svet je bil razdeljen na dve civilizaciji, le da ni šlo več za spopad med Zahodom in Vzhodom, ampak med civiliziranimi in neciviliziranimi narodi, pri čemer so bili prvi opisani kot svobodni in demokratični, drugi pa kot »os zla« (sestavljena iz držav, kot so Irak, Iran in Severna Koreja). Pod vodstvom ZDA so imeli_e civilizirani_e poslanstvo prinesti mir, demokracijo in človekove pravice neciviliziranim. To je odprlo vrata za nadaljnje posredovanje Zahoda v muslimanskem svetu (Afganistan leta 2001, Irak leta 2003) in prispevalo h globalnemu širjenju ekstremnih terorističnih dejanj, znanih kot **globalni terorizem** (Haynes et al., 2011), npr. bombni napadi Al Kaide na Baliju v Indoneziji (2002); v Madridu v Španiji (2004), v Londonu v Veliki Britaniji (2005), v Moskvi v Rusiji (2010) in v Parizu v Franciji (2015).

Primer 4: Tri razlage svetovnega terorizma

KULTURNA

Kulturo lahko uporabimo za razlago uspeha in širjenja globalnega terorizma. Zahodnim vrednotam in materialistični kulturi nasprotujejo konservativna gibanja, ki poskušajo ohraniti lastno edinstveno kulturno identiteto in vrednote. To vodi do kulturnih trenj in delitev, kjer se dejanja skrajnega nasilja dojemajo kot legitimno sredstvo za boj proti domnevnim grožnjam z Zahoda. Vendar pa ta razlaga predpostavlja visoko stopnjo homogenosti med islamskim svetom, čemur je mogoče oporekati. V samem islamu obstajajo globoke razlike (recimo med suniti in šiiti) in večina žrtev terorističnih napadov so ravno drugi_e muslimani_ke (Haynes, 2011, str. 406).

GOSPODARSKA

Gospodarski razlogi so glavno gonilo svetovnega terorizma in uporabe nasilja za politične spremembe. Prosti trg in potrošništvo se dojemata kot glavna simbola zahodnega gospodarskega imperializma, ki nista naklonjena globalnemu jugu. Nerazvitost, pomanjkanje dobrin, odtujenost in pomanjkanje priložnosti vodijo v pogostejšo uporabo (skrajnega) nasilja za boj proti globalnim neenakostim. Vendar pa je povezava med terorizmom in revščino med razlogi precej različna in empirični dokazi ne potrjujejo ekonomskih dejavnikov kot glavnega vzroka terorizma.

VERSKA

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

Ker so glavna tarča skrajnih teroristov nevernice in neverniki, torej pripadniki_ce drugačnih veroizpovedi ali tisti_e muslimani_ke, ki ne delijo iste interpretacije Korana, se vera pogosto prikazuje kot glavno gibalno globalnega terorizma. Globalni džihad velja za legitimen odziv na bankrot Zahoda in zatiranje muslimanov_k po vsem svetu. Čeprav lahko vera pojasni motivacijo posameznikov_c za teroristična dejanja, ni končni namen, za katerega se uporablja nasilje. To je v večini primerov politična moč (Kiras, 2023).

Ti dogodki so imeli dve pomembni in včasih medsebojno izključujoči posledici za svetovno politiko v 21. stoletju . Prvič, islam je bil prikazan kot proti Zahodu in tako njegova glavna grožnja, proti kateri se je treba boriti s porazom (vseh) fundamentalističnih idej, doktrin in terorističnih organizacij, ki jih podpirajo, kar je torej upravičilo globalno vojno proti terorizmu (Kiras, 2023). In drugič, za ta spopad naj bi bil kriv Zahod (ne islam) zaradi njegovih (neuspešnih) intervencij v arabskem svetu (predvsem na Bližnjem vzhodu in v arabsko-izraelskem konfliktu). Islamofobna čustva do svetovnega muslimanskega prebivalstva so prav tako povzročila zaostrovanje meja in nazadovanje liberalnih vrednot (omejitve svobode, demokracije in človekovih pravic za večjo varnost) na samem Zahodu.

Študija primera 3: Arabska pomlad in neuspeh demokratizacije

Sprožilec tako imenovane arabske pomladi je bil incident, ki se je leta 2011 zgodil v Tuniziji, kjer se je Mohamed Bouazizi, trgovec na tržnici, zažgal, da bi protestiral proti načinu, kako je policija ravnala z njim, ter nevzdržnim političnim in gospodarskim stanjem v državi. Ta incident je sprožil val revolucionarnih protestov in demonstracij po vsej severni Afriki in na Bližnjem vzhodu. Pomlad je vodila do odstranitve štirih diktatorjev (v Tuniziji, Egiptu, Libiji in Jemnu) in sprožila proteste v Siriji.

Posledice arabske pomladi kažejo precej mešane rezultate. Ideja arabske pomladi je bila odpraviti avtoritarizem in uvesti demokratične reforme (svobodne in poštene volitve, pravna država, zaščita državljanov_kih svoboščin). Čeprav je to spodkopalo dožemanje arabskega sveta kot »zaostale« kulture, ki temelji na verskih prepričanjih, in odprlo možnost za demokracijo, je povzročilo tudi politični islam. Arabska pomlad je namreč odpravila omejitve političnega delovanja več militantnih/radikalnih skupin in jim omogočila udeležbo na volitvah. V Egiptu je leta 2012 oblast prevzela Muslimanska bratovščina, islamistično preporodno gibanje, ki je zagovarjalo islamistično agendo. Vendar pa se je po množičnih demonstracijah in državljanskih nemirih vojska vrnila na oblast in se ponovno uveljavila kot edini zanesljiv vir moči, s čimer je de facto znova vzpostavila diktaturo. Čeprav je bila Muslimanska bratovščina demokratično izvoljena, je bila prepovedana in pozneje razglašena za teroristično organizacijo. Podobno sta se sprememba režima in poskus vsiljevanja demokracije v Libiji končala s politično nestabilnostjo, medtem ko so poskusi spremembe režima v Siriji povzročili še trajajočo državljansko vojno. Arabska pomlad je poglobila napetosti v muslimanskem svetu, predvsem med obema oblikama islama – sunitsko in šiitsko.

ALI OBSTAJA TRK RELIGIJ?

V kontekstu vse večjega pomena religije v svetovni politiki je Samuel Huntington razvil svojo znamenito tezo o »**trku civilizacij**«. Po tej tezi bo glavne vzorce konfliktov in sodelovanja v svetovni politiki 21. stoletja oblikovala kultura ali civilizacija, manj pa ideologija, politika ali ekonomija (Haynes, 2023). Po Huntingtonu (1993) je ta spopad posledica zgodovinskega razvoja in spremenjenega konteksta po hladni vojni, v katerem Zahod ni več (edina) dominantna regija. Poleg tega vzpon azijskih gospodarstev (zlasti Kitajske), eksplozija prebivalstva v Afriki in vpliv globalizacije na transnacionalne tokove trgovine, ljudi in informacij težijo k oblikovanju novega mednarodnega reda, za katerega bodo značilne naraščajoče napetosti in konflikti. Ker je religija opredeljujoča značilnost

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

civilizacij, teza navsezadnje implicira tudi **trk med religijami** (Haynes, 2023, str. 406–407). Nezahodne civilizacije in religije (afriška, konfucijanska, hindujska, islamska, latinskoameriška, slovansko-pravoslavna) so in bodo še naprej izzivale prevlado Zahoda (krščanstva) glede vprašanj, kot so svoboda vere, enakost spolov, pojmovanje pravic, avtoritete in pravičnosti, človekove pravice in druge liberalne vrednote (osebna svoboda, demokracija, prosta trgovina, zasebna lastnina itd.) (Murden, 2008). Čeprav so razlike med civilizacijami in svetovnimi religijami globoke, je takšno stališče težko ohraniti, glede na to, da med njimi obstajajo precejšnja prekrivanja in vzporednice, na primer skupna dediščina in verovanja (Haywood, 2014). Poleg tega obstajajo tudi druge opredeljujoče značilnosti kulture in konfliktov, ki niso neposredno povezane z religijo, kot so znanstvene doktrine, napredek (razsvetljenega) racionalizma ter tehnologija in globalna ekonomija, ki vplivajo na odnose med državami in družbami (Simpson, 2018; Kiras, 2023). Za podrobnejšo analizo glejte primer 5.

Primer 5: Ali obstaja trk religij?	
DA	NE
<p><i>Ozaveščanje verskih razlik</i></p> <p>Z globalizacijo postaja svet manjši in vse bolj soodvisen (gospodarstvo, potovanja, mediji). Ljudje se bolj zavedajo kulturnih razlik in se soočajo s konkurenčno lojalnostjo (lokalno, nacionalno, regionalno, globalno). Kjer se države in družbe istega verskega ozadja medsebojno podpirajo in nasprotujejo vplivom drugih religij, se ljudje bolj opredeljujejo glede na svojo vero.</p>	<p><i>Religije se spreminjajo</i></p> <p>Religije niso toge in se nenehno spreminjajo. Nekateri sklopi tradicij, vrednot in razumevanj so prav tako skupni vsem religijam (mir, varnost, blaginja, skrb, solidarnost itd.). Religije niso več izolirane, ampak vplivajo druga na drugo (na primer islam ali hinduizem na Zahodu in obratno).</p>
<p><i>Nasprotujoči si pogledi na svet</i></p> <p>Verske razlike (v vrednotah, normah in prepričanjih) vodijo do različnih pogledov na svet posameznikov, skupin, družb in držav, ki lahko povzročijo spore o tem, katera interpretacija sveta prevlada. Ljudje in države delijo svet na dve kategoriji – »mi« in »oni«. »Mi_e« je povezan s pozitivnimi lastnostmi (civilizirani_e, moderni_e, razviti_e, poznani_e in pravični_e), »oni_e« pa z negativnimi lastnostmi (barbarski_e, nerazviti_e, neznani_e in napačni_e).</p>	<p><i>Mirno sobivanje</i></p> <p>Verske razlike niso edini vzrok za konflikte; mirno sobivanje je možno. Zgodovinsko gledano se je večina konfliktov (vojn) zgodila znotraj iste civilizacije/vere in ne med njima. Tudi ko pride do konfliktov med različnimi religijami, so večinoma posledica političnih, gospodarskih in družbenih sil in dejavnikov (kot so porazdelitev moči in/ali bogastva, eksplozija prebivalstva, okolje ali podnebne spremembe itd.).</p>
<p><i>Multipolarni značaj sveta</i></p> <p>Liberalne ideje individualizma, sekularizma, pluralizma, demokracije in človekovih pravic imajo le omejen odmev v nezahodnih kulturah (kot so islamska, budistična, hinduistična, pravoslavna ali sinska). Zahod in ZDA nista več dominantna, zato teh vrednot ni mogoče tako zlahka vsiliti drugim, kar ustvarja napetosti med Zahodom in »ostalimi«.</p>	<p><i>Globalizacija in homogenizacija</i></p> <p>Globalizacija je zbrisala meje med različnimi kulturami in celo religijami. Različni deli sveta uporabljajo podobne vzorce vedenja, prepričanj in vrednot na različnih problematičnih področjih. Ekonomska soodvisnost, potrošništvo, popularna kultura, transnacionalna potovanja in komunikacija so element (kulturne) homogenizacije in kot taki preprečujejo verske spopade.</p>

TOČKE/VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO

1. Kako globalizacija vpliva na različne oblike fundamentalizmov?
2. Ali obstaja povezava med vero in nagnjenostjo h konfliktom?
3. Glede na to, da je bil terorizem globalni pojav, zakaj se še vedno dojema kot tesno povezan z islamom in muslimanskim svetom?

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

4. Kako prepričljiva je teza o trku civilizacij v 21. stoletju ?

NADALJNJE BRANJE

Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Touchstone.

Bolj niansirana razlaga teze o trku civilizacij, vključno z nekaterimi zavrnitvami kritik.

Haynes, J. (2007). *An Introduction to International Relations and Religion*. Pearson.

Celovita analiza tega, kako se vera manifestira v mednarodnih odnosih.

Schwarz, T., and Lynch, C. (2016). *Religion in International Relations*. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press.

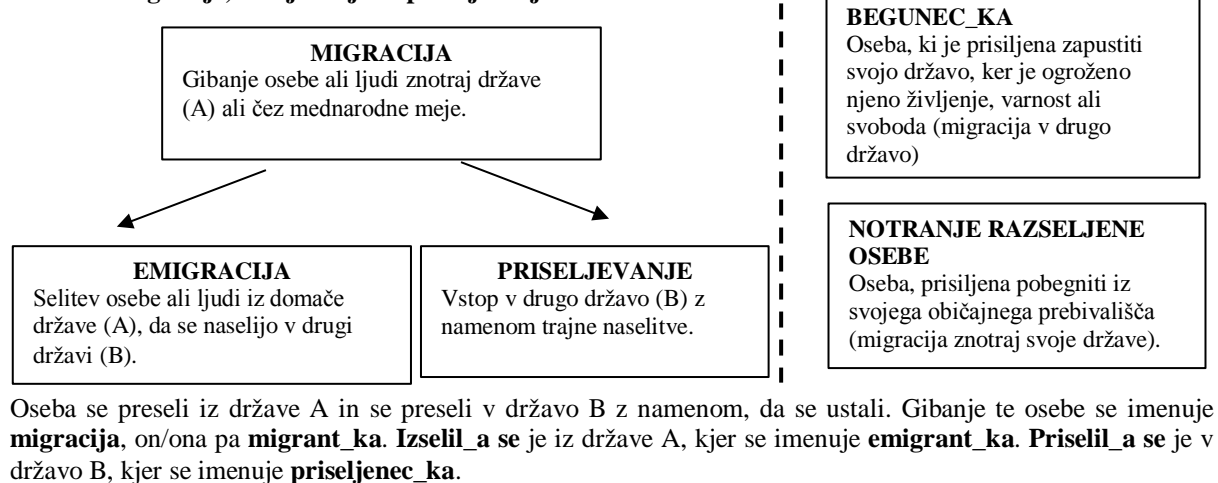
Podroben prikaz razvoja vere v mednarodnih odnosih, zlasti s poudarkom na dejanjih in praksah, ki veljajo za verske v 21. stoletju.

3. poglavje: MIGRACIJE

Vprašanje **prehajanja meja in migracije** je večplastno in vključuje dejavnike, kot so nacionalna suverenost, kulturna identiteta, moralni in ekonomski vidiki ter številni drugi. Čeprav nikakor niso nov pojav, so migracije sodoben problem, za katerega lahko pričakujemo, da bo v prihodnjih letih postal še bolj aktualen zaradi razseljevanja velikega števila ljudi zaradi podnebnih sprememb in s tem povezanih skrbi, kot so gospodarske stiske ali politična nestabilnost (Heywood, 2014). V tem razdelku želimo te koncepte predstaviti z raziskovanjem moralnih in praktičnih vidikov migracije.

Selitve ljudi se dogajajo že od vekomaj. Večino svojega obstoja je človeštvo obstajalo kot prosto gibljive skupnosti lovcev_k in nabiralcev_k. Kasneje je pojav kmetijstva ustvaril bolj stabilne človeške družbe, ki jih lahko štejemo za ustaljene. Kljub temu to ni ustavilo gibanja ljudi, saj so se zgodnji imperiji širili in povzročali kulturne spremembe v bližnjih območjih. Skozi večino zgodovine so bile migracije v glavnem posledica osvajanja in kolonizacije, s primeri, kot so vikinški vdori v severno Evropo, španska invazija Mehike in Peruja ali kolonizacija Severne Amerike (Heywood, 2011, str. 168).

Okvir 6: Migracije, izseljevanje in priseljevanje

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

Kaj so torej vzroki za migracije? Migracije imajo številne vzroke in seveda nanje vpliva možnost ljudi za gibanje, ki skozi zgodovino niso bile enake. Kljub temu lahko poskusimo vzroke migracij razdeliti na dve kategoriji: notranje in zunanje. **Notranji vzroki** so vzroki, ki, če so vse ostale okoliščine ostale enake, temeljijo na odločitvi posameznika_ ce v zasledovanju lastnega interesa. To pomeni, da do migracij prihaja, ker posameznike_ ce »vlečejo« verjetne koristi migracije. **Privlačni dejavniki** vključujejo boljše plače, delovne pogoje, socialno-politične razloge, kot je več svoboščin in pravic itd. **Zunanji vzroki** temeljijo na zunanjih dejavnikih, kot so konflikti, revščina, politične razmere in stanje na trgu dela. Migrante_ ke bodisi »potiskajo« iz svoje države zaradi **dejavnikov potiska**, kot so revščina, konflikti, omejitve svoboščin in pravic, bodisi jih »vleče« nova država zaradi zgoraj omenjenih dejavnikov vlečenja (Heywood, 2014, str. 173).

Ti dve kategoriji nista ločeni in v večini primerov naravno vplivata druga na drugo. Izjema so primeri **prisilnih migracij**, kjer izbira posameznika_ ce ne igra nobene vloge, na primer tiste, ki jih povzroči trgovina z belim blagom, prisilno delo ali posledice oboroženega spopada, nasilja ali nesreče, ki jo povzroči človek (Heywood, 2014, str. 172). S prihodom globalizacije je velik mednarodni pretok blaga in na splošno medsebojna povezanost sveta omogočil povečanje migracij. Po drugi strani pa je povečala tudi poskuse držav, da zajezi migracije bodisi s povečanjem stroškov migracije (uvedba kvot, strožji nadzor na mejah, gradnja zidov), zmanjšanjem njenih koristi (uvedba omejitev dela, omejevanje dostopa do socialne varnosti, znižanje plač), ali z zmanjšanjem svetovne neenakosti in boljšim svetovnim upravljanjem.

Študija primera 4: Švedska politika priseljevanja

Švedska je za migrante_ ke privlačna zaradi visoke kakovosti življenja, obsežne socialne blaginje in ohlapnih omejitev priseljevanja. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je ideologija multikulturalizma na Švedskem postala osredinjena. Leta 1975 je švedski parlament glasoval za politiko priseljevanja in ukvarjanja z manjšinami, ki je zavrnila prejšnjo politiko asimilacije v korist državno sponzoriranega multikulturalizma (Wickström, 2015). Od preloma tisočletja število priseljencev_ k narašča in je doseglo vrhunec leta 2015, ko se je tja priselilo več kot 163.000 oseb v enem letu (Švedski nacionalni svet za preprečevanje kriminala, 2021). Ta vrh je povzročila evropska migrantska kriza leta 2015. Takrat so bili izdatki Švedske za begunce_ ke na prebivalca_ ko največji v EU, saj so stroški znašali 0,54 % BDP (Cosgrave et al., 2016). Tisti s priseljenjskim ozadjem so preveč zastopani v švedski statistiki kriminala, čeprav je to v veliki meri posledica socialno-ekonomskih razlik (Hällsten et al., 2013). Nedavne ankete so pokazale, da si večina ljudi, ki živijo na Švedskem, želi manj migrantov_ k (Connor & Krogstad, 2018).

MORALNI VIDIKI MIGRACIJ

Migracije sprožajo vprašanje: »Ali naj se ljudje svobodno gibljejo, kamor hočejo?« **Moralni vidiki migracij** dajejo utemeljitev za človeško delovanje in identificirajo nekatere dileme, povezane z migracijo, ki vplivajo na bolj praktične vidike migracije. Splošni moralni argument trdi, da bi morale biti meje načeloma odprte. Ta argument obravnava **pravico do svobode gibanja in pravico obstoja brez škodljive prisile** kot temeljni človekovi pravici. Vsakdo ima pravico do svobode gibanja. Ko ne razmišljamo o prehajanju meja, se vsekakor zdi res, da uživamo svobodo gibanja. V našem mestu se lahko prosto sprehajamo in na splošno lahko prosto potujemo v kateri koli del naše države. Utemeljitev te pravice je trojna. Prvič, to pravico imamo kot razširitev naše pravice do telesne avtonomije in svobode izbire. Imamo avtonomijo nad svojim telesom, da se premikamo, in imamo svobodo izbire, kam želimo iti. Drugič, imamo pravico do svobode gibanja, ker nam omogoča, da sledimo svojim

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

načrtom in ciljem ter živimo življenje, kot si ga želimo. Če se želimo preseliti v mesto, da bi se pridružili donosni industriji, ali če se želimo preseliti na podeželje zaradi cenejšega stanovanja, bi to morali storiti svobodno. To pomeni, da imamo pravico, da pridobimo individualno korist. In tretjič, ker se ne moremo odločiti, kje smo rojeni, ne bi smeli preprečiti drugim, da bi se preselili. Čeprav obstajajo določene omejitve te pravice, ki so povezane z lastništvom in zaščito (npr. možno je dovoliti prepoved vstopa ljudem v vaš dom), je nelegitimno popolnoma prepovedati vstop ljudem v druge države. Če imajo ljudje pravico do svobode gibanja, potem imajo pravico do prostega gibanja med državami. Politika **omejevanja priseljevanja** in neodprtih meja krši človekovo pravico do svobode gibanja. Če politika krši človekove pravice, je kot taka moralno napačna. Zato je omejevanje priseljevanja moralno napačno. Prav tako je omejevanje gibanja ljudi po svoji naravi prisilno, saj ljudem onemogoča zasledovanje lastnih interesov, s čimer dejansko nalaga negativne posledice, ki bi se jim s selitvijo sicer izognili. To je še posebej pomembno v primeru prisilnih migracij, ko so ljudje prisiljeni oditi zaradi groženj njihovim življenjem, svoboščinam ali varnosti.

Ta argument nas sili tudi k razmisleku o razliki med absolutnimi in *prima facie* pravicami. Absolutne pravice so pravice, ki jih ne morejo prevladati drugi moralni vidiki, medtem ko lahko *prima facie* (iz latinščine, ki pomeni 'na prvi pogled') pravice prevladajo drugi vidiki. Čeprav so absolutne pravice sporen koncept, obstajajo nekatere pravice, kot so recimo pravica do svobode misli, izražanja ali pravica do humanega ravnanja z nami, ki so temu blizu. Nasprotno pa pravica do svobode gibanja in pravica do odsotnosti škodljive prisile veljata za *prima facie* pravici, ki ju lahko preglasijo drugi pomisleki. Primer takega preglasovanja pravice do svobode gibanja je lahko zdravstvena varnost, kot je bilo v primeru pandemije Covid-19 in karanten. Podobno je bila pravica do obstoja brez škodljive prisile v kontekstu vojne proti terorizmu premagana zaradi skrbi za javno ali nacionalno varnost.

EKONOMSKI VIDIKI MIGRACIJ

Stereotipno mnenje je, da bodo odprte meje povzročile, da bodo priseljenci_ke prevzeli_e vsa delovna mesta, kar bo negativno vplivalo na trg dela in dohodkovno neenakost. To bi naj bili fiskalni učinki priseljevanja. Raziskave pa kažejo, da so gospodarski učinki priseljevanja na državo sprejemnico na splošno majhni in pozitivni (Edo, 2019; Chassamboulli & Peri, 2015; Card, 2005). Migranti_ke običajno sprejemajo manj privlačne službe, nižje plače in dejansko spodbujajo gospodarsko rast z zmanjševanjem brezposelnosti in obračanjem negativnih demografskih trendov (Heywood, 2014, str. 177–178). Z vidika držav pošiljateljic so največja gospodarska korist nakazila, ki lahko pomagajo zmanjšati revščino, otroško delo ter spodbuditi naložbe in podjetništvo. Poleg tega lahko migracije zmanjšajo tudi brezposelnost (mladih) in izdatke za socialno varstvo v državah izvora (Heywood, 2014, str. 177). Vendar pa bi bilo omejevanje svobode gibanja zelo vprašljivo tudi v primerih morebitnih gospodarskih pomanjkljivosti, kot je beg možganov v državah izvora ter pojav sive ekonomije in fiskalnih bremen v državah sprejemnicah zaradi nedovoljenih migracij in stroškov socialne pomoči. Omejevanje svobode gibanja v primeru prisilnih migracij pa krši mednarodno humanitarno pravo, ki ščiti begunce_ke in prosilce_ke za azil.

Študija primera 4: Zidovi in ograje na mejah

Na vrhuncu migracijske krize v Evropi 2015–2016 je več evropskih držav, ki so se soočale s prej nepoznanim dotokom priseljencev_k, začelo graditi zidove ali ograje na svojih mejah. Pregrade so bile postavljene v Calaisu (med Francijo in Veliko Britanijo) ter na mejah med Madžarsko-Srbijo,

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

Slovenijo-Hrvaško, Avstrijo-Italijo in Makedonijo-Grčijo. Istočasno so si Združene države Amerike prizadevale tudi za razširitev obstoječih mejnih zidov in ograj na južni meji z Mehiko (MEDAM, 2017).

Gradnja zidov ali ograj na državnih mejah velja za najbolj učinkovit in privlačen način, s katerim bi lahko države omejile nezakonito priseljevanje, izboljšale varnost in ponovno pridobile nadzor nad vstopom. Vendar pa so, kot kažejo empirične študije (Vernon in Zimmermann, 2019), stroški utrdb visoki, koristi pa vprašljive, saj ne zmanjšujejo migracij, tihotapljenja ali terorizma dovolj učinkovito. Čeprav so mednarodne migracije v porastu zaradi regionalnih konfliktov na Bližnjem vzhodu, naraščajoče neenakosti in naravnih nesreč po vsem svetu, še vedno le 3 % svetovnega prebivalstva živi zunaj svoje države rojstva. Kot kažejo študije, manj restriktivne migracijske politike in odprte meje državam prinašajo večje koristi, če jih spremljajo institucionalne spremembe, ki omogočajo integracijo migrantov_k na trg dela in v družbo.

Slika 1: Zidovi in ograje na mejah po vsem svetu

Vir: The Economist (2016).

OBVEZNOSTI DRŽAVE DO DRŽAVLJANOV_K IN NEDRŽAVLJANOV_K

Države imajo primarno obveznosti do svojih državljanov_k. Državljan_i_ke izpolnjujejo obveznosti, ki jih imajo do države (kot so plačevanje davkov, upoštevanje zakonov, sodelovanje v političnem življenju itd.), država pa vzajemno izpolnjuje svoje obveznosti do državljanov_k z zagotavljanjem dostopa do osnovnih virov, spoštovanjem zakonov, varovanjem ljudi in lastnine. Kot taka ima država večjo obveznost do lastnih državljanov_k, saj priseljenci_ke kot nedržavljan_i_ke nimajo tega vzajemnega odnosa z državo. Zato lahko legitimno omejujejo priseljevanje. Vendar pa so države v skladu z **mednarodnim humanitarnim pravom** dolžne pomagati tudi drugim, zlasti prisilnim migrantom_kam, kot so begunci_ke in prosilci_ke za azil (glej primer 6 o mednarodni zaščiti beguncev_k). V teh primerih države ne bi smele dati prednost svojim državljanom_kam in preprečevati priseljevanja *kot takega*. Množični in nenadni tokovi beguncev_k kot posledica vojne, etničnih sporov ali političnih pretresov povzročajo humanitarne izredne razmere in so odgovornost mednarodne skupnosti (Estevez, 2023).

Primer 6: Mednarodna zaščita beguncev_k

V središču mednarodnega begunskega režima je Konvencija o statusu beguncev_k iz leta 1951. Skladno s tem je begunec_ka nekdo s statusom prisilnega_e migranta_ke, ki prečka mednarodne meje in išče mednarodno zaščito pred političnim preganjanjem na podlagi rase, etnične pripadnosti, narodnosti, političnega prepričanja, vere ali jezika. Status begunca_ke je deklaratoren, kar pomeni, da je begunec_ka vsakdo, ki izpolnjuje pogoje, ne glede na formalno priznanje države gostiteljice. Pridobitev pravic pa je možna le v državi gostiteljici in čeprav države nimajo obveznosti podeliti azila ali sprejeti beguncev_k, imajo obveznost, da jih ne vračajo na silo v države, kjer se soočajo s preganjanjem (to je znano kot pravica do nevračanja). Drugi razlogi za migracije, kot so gospodarske

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

krize ali nerazvitost, okoljske ali naravne nesreče in kriminalno nasilje ne sodijo samodejno v begunsko zakonodajo in ti posamezniki_ce spadajo v kategorijo »ekonomskih migrantov_k«. Glede na raznoliko naravo in gonila sodobnih migracij se zdi tako ozka definicija prisilnih migracij zastarela (Estevez, 2023).

Vendar je bila podelitev mednarodne zaščite posameznikom_cam ali skupinam ljudi vedno politična odločitev nacionalnih držav. Če so v času hladne vojne zahodne sile ali razvite države uporabljale begunski režim za politične namene (za kaznovanje političnih in ekonomskih sovražnikov_c), je za model po hladni vojni značilno odvrčanje, torej nesprejemanje, obdelava v tujini, kriminalizacija in preusmerjanje beguncev_k v druge države (Estevez, 2023). To se je najbolj jasno pokazalo v migracijski krizi 2015–2016, ko je EU sklenila dogovor s Turčijo, v katerem je Turčija postala država za obravnavo azila v tujini in vzpostavila centre za pridržanje za EU. Dodaten ukrep je bilo zunanje izvajanje azila prek sporazumov o varnih tretjih državah. V zadnjem času so zaradi pandemije Covid-19 države začasno preklicale pravice beguncev_k do nevrčanja zaradi nujnih zdravstvenih težav in pomislekov glede javne varnosti, ki so spet dale prednost skrbem bogatih držav pred tistimi, ki potrebujejo pomoč.

TOČKE/VPRAŠANJA ZA RAZPRAVO

- Ali naj bodo meje odprte?
- V kolikšni meri so migracije posledica globalizacije?
- Ali so posamezniki_ce in vlade dolžni pomagati tistim v stiski?
- Bi morali ekonomski_e migranti_ke dobiti azil?

NADALJNJE BRANJE

Huemer, M. (2010). Is There a Right to Immigrate? *Social Theory and Practice*, 36(3), 429–61.

Cosgrave, J., Hargrave, K., Foresti, M., Massa, I., Beresford, J., Dempster, H., and Rea, J. (2016). *Europe's Refugees and Migrants: Hidden Flows, Tightened Borders and Spiralling Costs*. Overseas Development Institute.

Estevez, A. (2023). Refugees and forced migration (Chapter 26). In J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (Ninth Edition) (pp. 409–424). Oxford University Press.

Singer, P. (2017). Famine, Affluence, and Morality. In L. May (ed.). *Applied Ethics: A Multicultural Approach* (6th edition) (pp. 132–142). Routledge.

VIRI

Card, D. (2005). Is the New Immigration Really so Bad? *The Economic Journal*, 115(507), 300–323.

Chassamboulli, A. and Peri, G. (2015). The Labor Market Effects of Reducing the Number of Illegal Immigrants. *Review of Economic Dynamics*, 18(4), 792–821.

Connor, P. and Krogstad, J. M. (2018, 10 December). Many Worldwide Oppose More Migration—Both into and out of Their Countries. *Pew Research Centre*.

MODUL 5: KULTURA, RELIGIJA in MIGRACIJE

- Cosgrave, J., Hargrave, K., Foresti, M., Massa, I., Beresford, J., Dempster, H., and Rea, J. (2016). *Europe's Refugees and Migrants: Hidden Flows, Tightened Borders and Spiralling Costs*. Overseas Development Institute.
- Edo, A. (2019). The Impact of Immigration on the Labor Market. *Journal of Economic Surveys*, 33(3), 922–48.
- Estevez, A. (2023). Refugees and forced migration (Chapter 26). In J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (Ninth Edition) (pp. 409–424). Oxford University Press.
- Haynes, J., Hough, P., Malik, S., and Pettiford, L. (2011). *World Politics*. Longman Pearson.
- Hällsten, M., Szulkin, R., and Sarnecki, J. (2013). Crime as a Price of Inequality? The Gap in Registered Crime between Childhood Immigrants, Children of Immigrants and Children of Native Swedes. *British Journal of Criminology*, 53(3), 456–481.
- Heywood, A. (2014). *Global Politics* (Second Edition). Palgrave Foundations.
- Huntington, S. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22–49.
- Kiras, J. D. (2008). Terrorism and globalization (Chapter 21). In J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (Fourth Edition) (pp. 370–385). Oxford University Press.
- Kiras, J. D. (2023). Terrorism and globalization (Chapter 29). In J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (Ninth Edition) (pp. 456–472). Oxford University Press.
- Levräu, F., Loobuyck, P. (2018). Introduction: mapping the multiculturalism-interculturalism debate. *Comparative Migration Studies*, 6, 13. <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0080-8>
- McGrew, A. (2023). Globalisation and global politics (Chapter 2). In J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (Ninth Edition) (pp. 19–35). Oxford University Press.
- MEDAM. (2017). *2017 MEDAM Assessment Report on Asylum and Migration Policies in Europe*. Institut für Wirtschaft.
- Murden, S. (2008). Culture in world affairs (Chapter 24). In J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (Fourth Edition) (pp. 418–433). Oxford University Press.
- Shilliam, R. (2023). Race in World Politics (Chapter 18). In J. Baylis, S. Smith, and P. Owens (eds.), *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations* (Ninth Edition) (pp. 276–292). Oxford University Press.
- Simpson, E. (2018). *War From the Ground Up* (Revised edition). Oxford University Press.
- Singer, P. (2017). Famine, Affluence, and Morality. In L. May (ed.). *Applied Ethics: A Multicultural Approach* (6th edition) (pp. 132–142). Routledge.
- Vernon, V. and Zimmermann, K. F. (2019). Walls and Fences: A Journey Through History and Economics (*GLO Discussion Paper*, No. 330). Global Labor Organization.
- Wickström, M. (2015). The Multicultural Moment: The History of the Idea and Politics of Multiculturalism in Sweden in Comparative, Transnational and Biographical Context, 1964–1975. Abo Akademi University.